

การเสริมสร้างความสมานฉันท์กับการแก้ไขวิกฤตความขัดแย้ง
ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

Fostering Reconciliation and Solving the Conflict
Crisis in The Three Southern Border Provinces

ประสงค์ โตนอด¹, ฐิติมา โหล่ายอง², รัชยา ภัคดีจิตต์³ และ สุเชาว์วัน มีหนองหว้า⁴

Prasong Tanod¹, Thitima Holomyong², Rachaya Pakdeejit³ and Suchao Meenongwah⁴

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์^{1,2,3,4}

College of Innovation Management Rajamagala University of Technology Rattanakosin, Thailand^{1,2,3,4}

E-mail: ¹prasong.tanod@yahoo.com

Retrieved September 6, 2022; Revised October 12, 2022; Accepted November 2, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาสาเหตุความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อศึกษาความขัดแย้งที่เครือข่ายบุคคลได้รับผลกระทบในปัจจุบันและเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ระเบียบวิธีการวิจัยการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสารเป็นการศึกษาจากงานวิจัยของนักวิชาการ เอกสารทางราชการ ข้อมูลบันทึกของหน่วยงาน 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ประชาชนดั้งเดิมในพื้นที่ ข้าราชการ และพ่อค้า แม่ค้า เจ้าของธุรกิจภาคเอกชน เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นคำถามปลายเปิดมีจัดเตรียมชุดคำถามและวิธีการสัมภาษณ์แบบยืดหยุ่นบรรยาภาคเป็นกันเองจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 45 คน 3) การสำรวจทัศนคติของประชาชนโดยกระจายไปตามระดับพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และวิเคราะห์คำร้อยละ กลุ่มตัวอย่าง 150 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความขัดแย้งในอดีตประชากรส่วนใหญ่เกิดจากนโยบายการบริหารของรัฐบาลที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประชาชนในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐบาล และขาดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในระดับท้องถิ่น สาเหตุความขัดแย้งในปัจจุบันเกิดมาจากปัญหาเสียดสี และผลประโยชน์ของนักการเมือง 2) ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ระดับความขัดแย้งได้รับผลกระทบเป็นระดับพื้นฐานทางสังคม ในลักษณะการเกิดความกลัว ความไม่ไว้วางใจกับคนต่างถิ่น ความไม่ปลอดภัยในชีวิต การใช้ชีวิตประจำวันมีความหวาดระแวงซึ่งกัน 3) แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในการแก้ไขวิกฤตความขัดแย้งใน 3 จังหวัด

ชายแดนภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ให้ใช้แนวทางการส่งเสริมความยุติธรรมเชิง
สมานฉันท์ควบคู่กับแนวทางการส่งเสริมคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ: ความสมานฉันท์; ความขัดแย้ง; จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

The purpose of this research article is to study the causes of conflicts in the 3 southernmost provinces in the past and present. To study conflicts affecting individual networks today and to explore ways to strengthen reconciliation. The research methodology of this study consisted of 1) document research. It is a study of academic research. official documents 2) In-depth interviews by interviewing community leaders. religious leader Traditional people in the area, civil servants and merchants, private business owners It is an unstructured in-depth interview. It was an open-ended question with a set of questions and flexible interview methods in a friendly atmosphere. A sample of 45 people was prepared. and analyzing the percentage Sample group 150 people

The results showed that 1) Most of the conflicts in the past population were caused by the government's administrative policies that were not in line with the needs of the local people. It does not give importance to the people to participate in government policy making. and lack of public hearing at the local level the cause of the current conflict stems from drug problems. and interests of politicians. 2) Most of the population had the same opinion that Conflict levels are affected as social baselines. in the form of fear mistrust of foreigner's insecurity in life 3) Guidelines for enhancing reconciliation in resolving conflict crises in the 3 southern border provinces. Most of the population thought that Use an approach to promote restorative justice in conjunction with an approach to promoting quality of life.

Keywords: Reconciliation; Conflict; Southern Border Provinces

บทนำ

สภาพการณ์ข้อเท็จจริงของปัญหา จากสภาพการณ์ข้อเท็จจริงของปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้เกิดพัฒนาการของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงนับเนื่องจนถึงปัจจุบัน และเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทุกภาคส่วนพยายามหาแนวทางสร้างความสมานฉันท์ให้กลับคืนมาสู่สังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกครั้งหนึ่ง โดยในส่วนของภาครัฐบาลเองมีความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อแสวงหาทางออกของปัญหาด้วยความหลากหลายทางสหวิทยาการ มีการ

วิเคราะห์ ถึงสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และรัฐก็ได้พยายามปรับเปลี่ยนนโยบายกระบวนการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคลี่คลายสถานการณ์ให้กลับมาสู่ภาวะปกติโดยเร็ว ปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่นำมาสู่สันติสุขได้

สภาพปัญหา: ความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่ปรากฏในแผนที่ประเทศไทยปัจจุบันเป็นดินแดนซึ่งเก็บซ่อนเรื่องราวในอดีตไว้อย่างซับซ้อนมากมาย ดินแดนแห่งนี้เป็นส่วนที่แยกย่อยออกจากความเป็นนครรัฐมลายูอิสลาม ที่ชื่อว่า “นครรัฐปัตตานี” (Patani state) ในอดีต และถ้านับย้อนหลังต่อจากนี้ระยะหนึ่ง ก็พบว่าปัตตานีเป็นดินแดนแห่งราชอาณาจักรฮินดู-พุทธ หรือ ฮินดู-ชวา ที่มีชื่อว่า “ราชอาณาจักรลังกาสุกะ” ความรุนแรงทางการเมืองเกิดขึ้นได้เสมอในประเทศที่มีประชากรส่วนน้อย ที่มีความรู้สึกไม่พอใจเป็นส่วนหนึ่งของสังคมประเทศ หรือได้รับการปฏิบัติที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่า รัฐมีเจตนาทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพยายามเปลี่ยนพวกเขาให้เหมือนกับประชากรที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งในพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน ในความรู้สึกของชาวไทยเชื้อสายมลายูที่มีการผูกพันกับประวัติศาสตร์ว่า ดินแดนของพวกเขาถูกยึดครองโดยรัฐบาลไทย และได้มีความพยายามต่อสู้ให้หลุดพ้นจากการปกครองได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (รัตติยาสาและ, 2550)

1. ประวัติรัฐปัตตานี ในจังหวัดปัตตานีย้อนกลับไปในสมัยอดีตกาล ได้มีอาณาจักรหนึ่ง คือ “ลังกาสุกะ” เป็นเมืองที่เจริญไปด้วยเศรษฐกิจ การค้า เพราะเป็นที่จอดพักเรือค้าขาย ระหว่างชาวจีนกับอินเดีย และอาหรับ ตามภูมิศาสตร์ บริเวณแห่งนี้เหมาะสมกับการค้าขายมาก ชาวเมืองนับถือศาสนาพุทธ และพราหมณ์ (จากการจดบันทึกเอกสารเก่า ๆ ของจีน อินเดีย อาหรับ นะระระ (ปะนาเระ)) ต่อมาอาณาจักรแห่งนี้กลายเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรศรีวิชัย หลังจากที่อาณาจักรศรีวิชัยหมดอำนาจ พวกชาว ซึ่งนับถืออิสลามก็เข้ามาเผยแพร่ศาสนา เจ้าเมืองในราชสำนักจึงรับศาสนาอิสลามเข้ามา ชาวบ้านรัฐปัตตานี ก็เลยเปลี่ยนมานับถือตามเจ้าเมือง ชื่อรัฐปัตตานี เริ่มปรากฏขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งรัฐปัตตานีได้กลายเป็นเมืองขึ้นของไทยในสมัยนี้ ในสมัยอาณาจักร-อยุธยา รัฐปัตตานีบางครั้งก็เป็นเมืองขึ้น บางครั้งก็เป็นอิสระตามแต่สถานการณ์ในอาณาจักรอยุธยา เป็นอย่างนี้จนถึงกรุงธนบุรี

รัฐปัตตานีเป็นเมืองสำคัญที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ที่เก็บซ่อนเรื่องราวในอดีตไว้อย่างซับซ้อน และประชาชนมีความภูมิใจในอดีตของการมีราชวงศ์มลายูปัตตานี โดยปัตตานี มาจาก “ปัตตานี” และเป็นนามที่มีความหมาย รวมถึงพื้นที่ของจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส สามารถแสดงแผนภูมิตำแหน่งทางการปกครองของรัฐปัตตานี ตั้งแต่เป็นราชอาณาจักร “ปัตตานี” จนถึงจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

2. ขบวนการแบ่งแยกดินแดน ขบวนการแบ่งแยกดินแดน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เคลื่อนไหวอยู่ในปัจจุบัน มีสายรากสืบเนื่องต่อกันมายาวนาน โดยต้นกุ่มะหมัด มะโฮยิดดิน ซึ่งถือเป็นบิดาของขบวนการแบ่งแยกดินแดน ได้เริ่มกระบวนกรที่ชื่อว่า “ขบวนการมุสลิมแห่งรัฐกัลตันตัน” (Kelantan Melayu Muda) ตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 ขบวนการมุสลิมแห่งรัฐกัลตันตันได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น

“ขบวนการรวมเผ่ามลายูที่ยิ่งใหญ่” (Persatuan Kumpulan Melayu Yala--K.U.M.P.R.A.) โดยมีที่ทำการตั้งอยู่ที่รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่อีกครั้งเป็น “ขบวนการแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติปัตตานี” (Barisan National Pembebasan Pattani--B.N.P.P.) ซึ่งขบวนการนี้ถือได้ว่าเป็นองค์กรแรก ๆ ของขบวนการแบ่งแยกดินแดน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสาเหตุความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต และปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความขัดแย้งที่เครือข่ายบุคคลได้รับผลกระทบในปัจจุบัน อาทิ ระดับพื้นฐานของสังคม ระดับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และระดับโครงสร้างทางวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ โดยมีประเด็นการศึกษา 4 ด้าน
  - 3.1 การส่งเสริมประชาธิปไตย
  - 3.2 การส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
  - 3.3 การส่งเสริมคุณภาพชีวิต
  - 3.4 การส่งเสริมเอกลักษณ์

การทบทวนวรรณกรรม

การพัฒนาการของความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้น ตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบันในแต่ละยุคมีปัญหาค้างค้ำกัน และเป็นผลกระทบที่เกี่ยวข้องกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ที่มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ปลูกฝังอยู่ในความคิด และปลูกกระตมให้ลูกขึ้นมาต่อสู้เพื่อชัยชนะของตน เพราะฉะนั้นสาเหตุของความขัดแย้งในแต่ละยุค ในแต่ละช่วงเวลา ในการทำงานของรัฐบาล จึงมีลักษณะ ดังนี้ (รุ่ง แก้วแดง, 2548; บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ, 2551)

ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้เปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดที่ขึ้นตรงกับกระทรวงมหาดไทยในส่วนกลางแล้ว ดูเหมือนการแทรกแซงจากภายนอกจะลดลง ประกอบกับช่วงนั้นอังกฤษกำลังติดพัน การรบอยู่ในสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงทำให้ไม่มีเวลามายุ่งเกี่ยวกับจังหวัดภาคใต้ของไทยมากนัก และช่วงปี พ.ศ. 2484-2488 ญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองมาเลเซียและสิงคโปร์ และทางฝ่ายของอังกฤษ ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงนี้ จึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายของประเทศไทยเองเป็นส่วนใหญ่

รัฐนิยมกับปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้เตรียมการเพื่อการสงครามอยู่พอสมควร โดยเฉพาะในยุคที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงแรก พ.ศ. 2481-2487 ความยึดมั่นตั้งใจของชาวมลายูมุสลิมดูเด่นชัดขึ้น รัฐบาล จอมพล ป. ให้ออกรัฐนิยมฉบับแรกที่ว่าด้วย “ใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2482 เปลี่ยนชื่อประเทศสยาม

เป็นประเทศไทย กำหนดให้เรียกคนสยามว่า คนไทย เพื่อเน้นความ “ถูกต้องตามเชื้อชาติ” และค่านิยมของประชาชนชาวไทย การเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศ และประชาชนในแง่หนึ่งเป็นความพยายามจะตอบสนองต่อการให้ความสำคัญกับเชื้อชาติไทยในฐานะคุณลักษณะของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยการสร้างชาติผ่านแนวทางชาตินิยมในสมัยนั้น แต่กล่าวให้ถึงที่สุด การที่คณะรัฐมนตรีใช้เวลาพิจารณาเปลี่ยนชื่อประเทศสยามมาเป็นประเทศไทยเพียง 10 นาที ในการประชุมเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2482 โดยพูดจากันในเรื่องผลทางกฎหมายของการเปลี่ยนชื่อประเทศมากกว่าอื่น สะท้อนชัดว่า การเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นเพียงตัดสินใจทางกฎหมายโดยใช้อำนาจรัฐกำหนดทิศทางทางวัฒนธรรม และปริวิตกทางอัตลักษณ์ของพลเมืองในประเทศ โดยมีข้อกำหนดที่เรียกว่า รัฐนิยม ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2482–2485 จำนวน 12 ฉบับ ที่สร้างความไม่พอใจให้กับชาวมุสลิมเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชาวไทยมุสลิมมี 3 ฉบับด้วยกัน คือ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549)

ฉบับที่ 3 เรื่องการเรียกชื่อชายไทย ที่กำหนดให้คนในแผ่นดินไทยเรียกชื่อที่แสดงความเป็นไทย เช่น ในกรณีของคนจีน ซึ่งเดิมใช้แซ่ ให้เปลี่ยนนามสกุลมาเป็นไทย และทำนองเดียวกัน คนมุสลิมก็ให้เปลี่ยนชื่อมาเป็นไทย และถือเป็นคนแรกที่กำหนดให้คนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่า ชาวไทยมุสลิม เช่นเดียวกับชาวไทยในส่วนอื่นของประเทศ

ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือ กำหนดให้คนไทยต้องรู้หนังสือไทย และสนับสนุนให้คนไทยที่ไม่รู้หนังสือมาเรียนหนังสือจนอ่านออกเขียนได้

ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ที่กำหนดไว้ว่าต้องแต่งกายที่เป็นสุภาพชน เช่น ผู้ชายสวมใส่เสื้อผ้าชั้นนอกคอเปิดหรือคอปิด สวมกางเกงขายาวแบบสากล สวมรองเท้าหุ้มส้นหรือหุ้มข้อ และถุงเท้า ผู้หญิงต้องสวมหมวก สวมเสื้อนอกคลุมไหล่ ใส่ถุงเท้าและรองเท้า เป็นต้น

ตนกูมะหมัด มะไฮยิดดิน นโยบายรัฐนิยมของ จอมพล ป. นี้ ได้ประกาศใช้โดยไม่ยกเว้นพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีศาสนาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้นโยบายที่เคยผ่อนปรนและเน้นเรื่องความเสมอภาคในสมัยรัชกาลที่ 6 กลับมาแข็งกระด้างอีกในช่วงนี้ ส่งผลให้ชาวไทยมุสลิมในยุคหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ลุกขึ้นมาต่อต้านมากขึ้น

ประกอบกับในช่วงเดียวกันนี้ ตนกูมะหมัด มะไฮยิดดิน บุตรชายคนโตของ พระยาริษิตภักดี เจ้าเมืองปัตตานีคนสุดท้าย ซึ่งอพยพไปอยู่ที่รัฐกลันตัน ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยอังกฤษรบกับญี่ปุ่นที่อินเดียน จนได้รับพระราชทานยศพันโทของกองทัพบกอังกฤษ โดยอังกฤษได้ให้สัญญาว่า หากรบชนะญี่ปุ่นแล้ว อังกฤษจะยก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กับตนกูมะหมัด มะไฮยิดดิน เพื่อให้เป็นรัฐอิสระปกครองตนเอง

นับว่า เป็นโชคดีของประเทศไทย และความสามารถทางการทูตของไทย ที่มีคณะเสรีไทยที่รัฐบาลอเมริกันรับรอง ทำให้ไทยอยู่ข้างฝ่ายสัมพันธมิตรที่ชนะสงคราม เพราะหากอยู่ฝ่ายแพ้สงคราม ดินแดนที่เป็น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็จะถูกอังกฤษยกให้ตนกูมะหมัด มะไฮยิดดิน เป็นรัฐอิสระปกครองตนเองไปตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว

เมื่อไม่สามารถยก 3 จังหวัดให้กับ ตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน ได้ อังกฤษก็ขัดเซด้วย การสนับสนุนการเงินให้กับ ตนกุมะหมัดฯ เพื่อนำคนไทย คนมาเลย์ และคนอินโดนีเซีย ที่เดินทางประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะฮ์ และตักค้างระหว่างสงคราม ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านได้ กลับคืนสู่ประเทศ

ตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน ได้นำผู้แสวงบุญจำนวนกว่าสามพันคนเดินทางกลับประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และประเทศไทย คนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโต๊ะครูและผู้นำศาสนาอยู่แล้ว จึงเป็นฐานการเมืองที่สำคัญของตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน ในการดำเนินการทางการเมืองในช่วงเวลาต่อมา

การต่อสู้ระหว่างรัฐบาลของ จอมพล ป. กับกลุ่มผู้นำทางภาคใต้ ได้เป็นไปอย่างรุนแรงมาก ทั้งสายของปัตตานี และต่อมาสายของพระยาสาบายบุรีได้มาร่วมด้วย ซึ่งในขณะนั้นบุตรชายของพระยาสาบายบุรี คือ นายอดุลย์ ณ สายบุรี เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาส เป็นผู้นำในการร้องเรียนการกระทำของข้าราชการ ซึ่งคนไทยมุสลิมมีความเห็นว่า รัฐบาลรังแกคนไทยมุสลิม จนนายอดุลย์ก็ได้หลบหนีไปอยู่ที่ประเทศมาเลเซีย

การรวมกำลังของเชื้อสายเจ้าเมืองปัตตานีและเจ้าเมืองสาบายบุรี ทำให้การต่อสู้เข้มข้นขึ้น โดยคนกลุ่มนี้ได้อาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส เพื่อกดดันประเทศไทย โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2490 ได้มีการตั้งองค์กรใหญ่ขึ้นที่รัฐกลันตัน โดยมี ตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน เป็นหัวหน้า และคนสำคัญคนอื่น ๆ เช่น ตนกูปัตตารอ ตนกฤษณะลานาเซร์ (นายอดุลย์ ณ สายบุรี บุตรพระยาสุริเยสุนทร เจ้าเมืองสาบายบุรี) เป็นแกนนำ

ตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน ผู้นี้ ในประวัติศาสตร์ไทยเรามองว่า เป็นกบฏ เป็นผู้ก่อการร้าย แต่ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษของขบวนการกู้ชาติรัฐปัตตานี

ความไม่สงบหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2488 ประเทศไทยประสบปัญหาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยมาก ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ได้เกิดปัญหาความไม่สงบรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง ได้มีการเผาโรงเรียน ห้ามไม่ให้เด็กไทยมุสลิมไปโรงเรียน มีโจรผู้ร้าย (เกอริลลา) ชุกชุมมาก มีการปล้นและฆ่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนไทยพุทธกว่า 200 ราย เพื่อให้คนมลายูเป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้าน มีการเผาบ้าน มีการปลุกกระตมชาวมุสลิมให้ตื่นตัวในเรื่องชาตินิยม เพื่อตั้งรัฐปัตตานีอิสระ มีการเผยแพร่เอกสารโจมตีว่า ชาวมลายูปัตตานี ถูกข้าราชการกดขี่ข่มเหง บ้านเมืองขาดการพัฒนา โรงเรียนเหมือนเล่าไก่ หะยีสุหลง และคณะได้เผยแพร่เอกสารและปลุกกระตมให้คนมลายูปัตตานีตื่นตัว และหากรัฐบาลไทยยินยอมให้ปกครองตนเอง จะให้ตนกุมะหมัด มะไฮยิดดิน จากกลันตันมาเป็นผู้นำ

ข้อเรียกร้องของหะยีสุหลง รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ คืบคลานต่าง ๆ ให้กับชาวมลายูมุสลิม รวมทั้งการอนุญาตให้โต๊ะครูสอนภาษามลายู อาหรับ และศาสนาอิสลามได้ โดยไม่ถูกควบคุมตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และประกาศใช้กฎหมายอิสลามใน 4 จังหวัดภาคใต้ และให้มีการรื้อฟื้นตำแหน่งโต๊ะยุติธรรมในปี พ.ศ. 2489 นั้น ในเรื่องการตั้งโต๊ะยุติธรรม พ.ศ. 2490 นี้ หะยีสุหลง เห็นแตกต่างจากทางราชการมาก จึงได้แสดงความเห็นคัดค้านอย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของการตั้งศาลโต๊ะยุติธรรม

วิธีเลือกบุคคล และการแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรม ฝ่ายทางราชการเห็นว่า เป็นเพราะตัวหะยีสุหลง อ่านและเขียนหนังสือภาษาไทยไม่ได้ ขาดคุณสมบัติรับการเลือกตั้งเป็นตะโตะยุติธรรม เกรงผู้อื่นที่ไม่ใช่พวกตัวได้เป็นจึงได้ร้องคัดค้านขึ้น ขณะที่หะยีสุหลงเห็นว่า วิธีการแต่งตั้งของทางราชการนั้นเองขัดกับหลักศาสนาอิสลามเพราะมีกฏีทำหน้าที่อยู่แล้ว ถ้ายินยอมให้เป็นไป “ผู้ที่เป็นการนั้นจะต้องรับบาปทุกลมหายใจ” ทางออกให้แยกศาลศาสนาออกจากศาลของจังหวัด แต่ทางกระทรวงยุติธรรมไม่ยินยอมประมาณ 3 เดือน หลังจากนั้น คือ ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2490 หะยีสุหลง ได้ยื่นข้อเรียกร้อง 7 ประการต่อรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

ในระยะนั้นเกิดการร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมจากราษฎรใน 3 จังหวัดภาคใต้กันมาก รัฐบาลจึงตั้ง “กรรมการสอดส่องภาวการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้” เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2490 เพื่อเสนอแนะปรับปรุงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้เดินทางเข้าไปในพื้นที่ตอนต้นเดือนเมษายนด้วย ผู้นำมลายูมุสลิมทราบว่าการชุดนี้จะเดินทางมาถึงปัตตานีในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2490 จึงร่วมประชุมกันที่สำนักงานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2490 เพื่อกำหนดคำขอเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและสิทธิของชาวมลายูมุสลิม โดยตกลงยื่นคำขอ 7 ข้อ ต่อรัฐบาลผ่านคณะกรรมการดังกล่าว ดังมีข้อความว่า

1. ขอให้ปกครอง 3 จังหวัดนี้เป็นแคว้นหนึ่ง โดยมีผู้ดำรงตำแหน่งอย่างสูงให้มีอำนาจในการศาสนาอิสลาม มีอำนาจแต่งตั้งและปลดข้าราชการออกได้ ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ต้องเป็นมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้
2. การศึกษาในชั้นประถมต้นจนถึงชั้นประถม 7 ให้มีการศึกษาภาษามลายูตลอด
3. ภาษีที่เก็บได้ให้ใช้ภายใน 3 จังหวัดภาคใต้นี้เท่านั้น
4. ในจำนวนข้าราชการทั้งหมดขอให้มีราชการชาวมลายูร้อยละ 80
5. ขอให้ใช้ภาษามลายูควบกับภาษาไทยเป็นภาษาราชการ
6. ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีเอกสิทธิ์ออกกระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติ การศาสนาอิสลามโดยความเห็นชอบของผู้มีอำนาจสูงสุด
7. ให้ศาลรับพิจารณาตามกฎหมายอิสลามแยกจากศาลจังหวัด มีโต๊ะกาสิ (กฏีหรือตะโตะยุติธรรม) ตามสมควรและเสถียรภาพในการพิจารณาชี้ขาด

“คำขอ 7 ประการ” นี้มีข้อสังเกตอย่างน้อยคือ ข้อแรก ขณะที่อิบรอฮีม ชุกีร์ระบุว่า คำขอ 7 ประการนี้ หะยีสุหลงยื่นในวาระที่คณะกรรมการสอบสวนพบปะกับชาวมลายู ครั้งใหญ่ เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2490 เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549, หน้า 164) ระบุว่า หะยีสุหลงได้ยื่นคำขอ 7 ประการ ต่อคณะกรรมการสอบสวน เมื่อคนเหล่านั้นมาถึงปัตตานีในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2490 ข้อสอง คำขอ 7 ประการนี้ เรียงข้อไม่ตรงกันนัก เช่น งานวิจัยของ ปิยนาด บุนนาค (อ้างถึงในชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549, หน้า 164) คำขอข้อ 2 เป็นเรื่องให้ข้าราชการใน 3 จังหวัดเป็นชาวมุสลิมร้อยละ 80 และคำขอข้อ 6 เป็นเรื่องให้ใช้ภาษีที่เก็บได้จาก 4 จังหวัดภาคใต้ เฉพาะในพื้นที่ เท่านั้น ส่วนข้อสังเกตประการที่ 3 คือ งานบางชิ้นมี “คำขอ” หรือ “คำร้อง” ที่แปลกออกไป เช่น ในงานเขียนระยะ

หลังบางชั้นระบุว่า คำขอ 7 ข้อสุดท้าย คือ “ให้ยอมรับประชาชน 4 จังหวัด เป็นเชื้อชาติมลายู” แต่ที่สำคัญกว่าข้อแตกต่างเหล่านี้ คือ ข้อ 4 ในสายตาของนักวิชาการมลายู การที่หะยีสุหลงตัดสินใจยื่นข้อเสนอ 7 ประการ ให้รัฐบาลสยามแสดงว่า หะยีสุหลงไม่ต้องการต่อสู้เพื่อเรียกร้องประเทศเอกราช แต่เป็นการเรียกร้องเพื่อความเป็นอิสระในเชิงเอกลักษณ์ยิ่งกว่า

ต่อมาหะยีสุหลงให้พรรคพวกของตนพิมพ์หนังสือ “ฉันทานุมัติ” นี้ขึ้น จากนั้น ก็ให้คนไปชักชวนชาวมลายูมุสลิมในปัตตานีลงชื่อ เมื่อพระยารัตนภักดีทราบจึงรายงานต่อรัฐมนตรีมหาดไทยในเวลานั้นว่า ตัวการก่อหวอดแบ่งแยกดินแดน คือ หะยีสุหลง โดยมีหนังสือ “ฉันทานุมัติ” เป็นหลักฐานสนับสนุน ตอนทำโมงเย็นของวันศุกร์ที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2491 หะยีสุหลงก็ถูกจับกุม รัฐบาลเกรงปฏิกริยาจากประชาชน จึงให้ย้ายตัวหะยีสุหลงและพวก 5 คน จากเรือนจำปัตตานีไปอยู่ที่เรือนจำนครศรีธรรมราช คดีหะยีสุหลงและพวกนี้ จำเลยถูกฟ้องว่า มีความผิดฐาน “ตระเตรียมและสมคบกันคิดจะเปลี่ยนแปลงราชประเพณีการปกครองและเพื่อให้เอกราชของรัฐเสื่อมเสียไป และเพื่อให้เกิดเหตุร้ายแก่ประเทศจากภายนอก” หลังจากต่อสู้ในศาลครบ 3 ศาล รวมเวลาทั้งสิ้น 2 ปี 10 เดือน กับ 14 วัน หะยีสุหลงถูกพิพากษาว่า ผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 104 ซึ่งเป็นความผิดฐานขบฏในราชอาณาจักร ให้รับโทษจำคุก 4 ปี กับ 8 เดือน แต่ถูกปล่อยตัวจากเรือนจำบางขวาง เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2495 คือ ก่อนกำหนด 2 เดือนกับ 25 วัน เพราะรัฐบาลหวังว่า จะเป็นการผ่อนคลายความเครียดทางการเมืองในจังหวัดภาคใต้เมื่อหะยีสุหลงมาถึงสถานีรถไฟโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีประชาชนมารอรับกว่าพันคน สองปีหลังจากนั้น หะยีสุหลงพร้อมลูกชายคนโต และเพื่อนอีกสองคนก็หายสาบสูญไปรายงานตัวต่อทางราชการ

กบฏดุซงญอ ในรายงานของคณะกรรมการวิสามัญของวุฒิสภาไม่ได้กล่าวถึงกรณี “ดุซงญอ” เพียงแต่จัดวางกรณีไว้ในฐานะขบวนการต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดนและปลดแอกชาว “ไทยมุสลิม” หนึ่งในหลาย ๆ ขบวนการ เช่น B.R.N (Barisan Revolution National) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 และ PULO (Patani United Liberation Organization) เมื่อปี พ.ศ. 2511 และเรียกเหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ. 2491 ว่า “การจลาจลดุซงญอ” เมื่อ ปิยนาด บุนนาค (อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549) ได้ศึกษานโยบายของรัฐบาลไทยต่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้จัดวาง “กบฏดุซงญอ” ไว้ในบริบทการขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. “คงได้ตระหนักถึงผลร้ายที่ได้รับ (จาก) การดำเนินนโยบายเร่งรัดชาวมุสลิมให้เป็นไทยอย่างรวดเร็ว จนเกินไปของช่วงแรก ดังนั้นในคราวนี้รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายผ่อนปรนต่อชาวไทยมุสลิม” เช่น ให้ชาวมุสลิมขึ้นมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นครั้งแรก นอกจากนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากนราธิวาสและยะลาก็ได้เสนอให้รัฐบาลทำตามข้อเรียกร้องของชาวมุสลิม เพราะเกรง “ความไม่สงบในบริเวณดังกล่าวจะทำให้บานปลาย” แต่แล้วก็เกิดการจลาจลครั้งใหญ่ขึ้นในจังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 26-27 เมษายน พ.ศ. 2491 “ก่อนที่รัฐบาลจะได้ทันลงมือดำเนินการอย่างไร เพื่อเป็นการแก้ปัญหา” กระทรวงมหาดไทยได้รับรายงานทางโทรเลขจากนราธิวาสว่า “คนไทยมุสลิมประมาณ 1,000 คนขึ้นไป” (อิหมรอน มะลูลิ้ม และปิยนาด บุนนาค อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549, หน้า 119) ก็มีความเห็นคล้ายคลึงกัน คือ รัฐบาลจอมพล ป. สมัยที่สอง “ดูเหมือนจะระมัดระวัง” และมี

นโยบายผ่อนปรนต่อชาวมุสลิมมากขึ้น ทั้งยังให้มีรัฐมนตรีมุสลิมและเตรียมจะรับฟังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องความทุกข์ร้อนและข้อเรียกร้องของชาวมุสลิมเหล่านี้แต่ “ยังไม่ทันที่รัฐบาลจะลงมือแก้ไขแต่อย่างใด วิกฤตการณ์ก็ระเบิดขึ้นเป็นเหตุการณ์การกบฏนราธิวาส เมื่อวันที่ 25–26 เมษายน พ.ศ. 2491 ชาวไทยมุสลิมประมาณ 1,000 คน” ได้จับกุมกองกำลังตำรวจไทยใกล้เขตแดนกลันตัน มีผู้เสียชีวิต 30–100 คน” โดยคนในหมู่บ้านคุดงญอ กล่าวว่า “ตำรวจไทยเป็นฝ่ายยิงก่อน”

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงผสมผสาน (mixed method) ระหว่าง การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research) เป็นการศึกษาจากงานวิจัยของนักวิชาการ เอกสารทางราชการ ข้อมูลบันทึกของหน่วยงาน จารึกทางประวัติศาสตร์ โดยการค้นหาเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในอดีต ความขัดแย้งในปัจจุบัน ระดับของความขัดแย้งเครือข่ายบุคคลที่ได้รับผลกระทบ แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย การส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมเอกลักษณ์

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ประชาชนดั้งเดิมในพื้นที่ ข้าราชการ และพ่อค้า แม่ค้า เจ้าของธุรกิจภาคเอกชน เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) เป็นคำถามปลายเปิด มีจัดเตรียมชุดคำถามและวิธีการสัมภาษณ์อย่างยืดหยุ่น บรรยายภาคเป็นกันเองแบบการใช้ชีวิตประจำวัน โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และยึดวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก (ชาย โปธิสิตา, 2552) ในประเด็นเรื่องสาเหตุความขัดแย้งในอดีต สาเหตุความขัดแย้งในปัจจุบัน ระดับความขัดแย้งที่เครือข่ายบุคคลได้รับผลกระทบ แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย การส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมเอกลักษณ์

การวิจัยเชิงปริมาณ

ใช้วิธีการสำรวจทัศนคติของประชาชน (survey research) โดยกระจายไปตามระดับพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากประชาชนในพื้นที่ ข้าราชการของรัฐ พ่อค้าแม่ค้า และเจ้าของธุรกิจภาคเอกชน โดยการออกแบบสอบถามปลายปิดในประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในอดีต สาเหตุของความขัดแย้งในปัจจุบัน ระดับความขัดแย้งที่บุคคลได้รับผลกระทบ ในปัจจุบัน แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ใน 4 ประเด็น อาทิ การส่งเสริมประชาธิปไตย การส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมเอกลักษณ์ โดยการคำนวณค่าสถิติออกมาเป็นตัวเลข และวิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

สาเหตุความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในอดีต และปัจจุบันจากการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก และการสำรวจทัศนคติของประชาชน พบว่า สาเหตุความขัดแย้งในอดีตด้านนโยบายการบริหารของรัฐบาล ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า รัฐบาลในอดีตไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ไม่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกำหนดนโยบายสาธารณะ จึงทำให้นโยบายการบริหารของรัฐบาลไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีการต่อต้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระเบียบการปกครองใหม่ที่ทำให้ผู้ครองนครรัฐปัตตานีเดิมไม่พอใจ สูญเสียอำนาจ เกิดการต่อต้าน และสร้างสถานการณ์ความขัดแย้งขึ้นมา

ส่วนสาเหตุความขัดแย้งในปัจจุบันเกิดมาจากปัญหาเสพติด และผลประโยชน์ของนักการเมือง เพราะในปัจจุบันในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัยรุ่นเพิ่มขึ้นมากส่วนใหญ่ไม่ได้การศึกษา ไม่มีงานทำ และไม่มีรายได้ จึงหันไปมั่วสุมยาเสพติด โดยการรับจ้างค้ายาเสพติดและเสพยาเสพติด และในบางครั้งต้องรับจ้างฆ่าผู้อื่นเพื่อแลก กับยาเสพติด และอีกประเด็นหนึ่ง ได้มีนักการเมืองร่วมมือกับนายทุนระดับท้องถิ่น ทำการค้ายาเสพติด และน้ำมันเถื่อนโดยให้เงินสนับสนุนกลุ่มผู้ก่อการร้ายสร้างสถานการณ์ความขัดแย้ง

อภิปรายผลการวิจัย

สาเหตุความขัดแย้งในอดีตเกิดมาจากนโยบายการบริหารของรัฐบาล เกิดขึ้นเพราะนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประชาชนในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล และขาดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในระดับท้องถิ่น ส่วนสาเหตุความขัดแย้งในปัจจุบันเกิดมาจากปัญหาเสพติด และผลประโยชน์ของนักการเมือง เพราะในปัจจุบันในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัยรุ่นเพิ่มขึ้นมากส่วนใหญ่ไม่ได้การศึกษา ไม่มีงานทำ และไม่มีรายได้ จึงหันไปมั่วสุมยาเสพติดโดยการรับจ้างค้ายาเสพติดและเสพยาเสพติด และในบางครั้งต้องรับจ้างฆ่าผู้อื่นเพื่อแลกกับยาเสพติด และอีกประเด็นหนึ่ง ได้มีนักการเมืองร่วมมือกับนายทุนระดับท้องถิ่น ทำการค้ายาเสพติด และน้ำมันเถื่อนโดยให้เงินสนับสนุนกลุ่มผู้ก่อการร้ายสร้างสถานการณ์ความขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตติยา สาและ (2548) ได้อธิบายถึงภูมิหลังทางการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตว่า “การย้ายชาวไทยพุทธเข้าไปอยู่ในดินแดนเจ็ดหัวเมือง เพื่อสร้างความสมดุลแห่งอำนาจ และป้องกันการคุกคามจากชาวพื้นเมืองที่ไม่พอใจรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างประชาชนเจ็ดหัวเมืองกับรัฐบาลได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เจ้าเมืองบางคนแอบสะสมอาวุธ และผู้คนไว้อ่อนไหวต่อผู้กับฝ่ายรัฐบาล” ยังได้สอดคล้องกับงานวิจัย ของ เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์ และคณะ (2549) ได้ค้นพบว่า “นอกจากปัญหาที่เกิดจากการที่รัฐบาลในอดีตพยายามใช้นโยบายแบบผสมกลมกลืนบนฐานของกระบวนทัศน์และการเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองที่ต่างกันแล้ว ยังเป็นเพราะกลไก ของรัฐเองไม่พยายามเข้าใจปัญหาและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ผสานกับความอ่อนแอของสังคมไทยที่หนุนให้การกระทำของรัฐ

ชอบธรรมยิ่งขึ้น” ยังได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุทัย ดุลยเกษม และคณะ (2550) ซึ่งเป็นนักวิจัยที่สนับสนุนโดยสภาวิจัยแห่งชาติ ได้ตั้งคำถามว่า นโยบายของรัฐในด้านต่าง ๆ เป็นนโยบายที่ดีหรือไม่ การนำนโยบายไปปฏิบัติมีความเข้มข้นสอดคล้องกับตัวนโยบาย ในแต่ละยุคสมัยอย่างไร และกระบวนการประเมินผลนโยบายในรอบสิบปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า นโยบายของรัฐนั่นเองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในพื้นที่ เพราะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความหวาดระแวง และความกลัวขึ้น เนื่องจากนโยบายเหล่านี้เป็นนโยบายระดับชาติขาดความเข้าใจลักษณะเฉพาะด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ความขัดแย้งที่เครือข่ายบุคคลได้รับผลกระทบในปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ระดับความขัดแย้งที่เครือข่ายบุคคลได้รับผลกระทบเป็นระดับพื้นฐานทางสังคมในลักษณะการเกิดความกลัว ความไม่ไว้วางใจกับคนต่างถิ่น ความไม่ปลอดภัยในชีวิต การใช้ชีวิตประจำวันมีความ-หวาดระแวงซึ่งกันและกัน และการหารายได้ก็ได้น้อยมากนักเพราะการประกอบอาชีพ ทำได้เฉพาะในช่วงเวลากลางวันเท่านั้น

แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ โดยมีประเด็นการศึกษาครั้งนี้ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับแนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในวิธีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าในแนวทางนี้สามารถลดปัญหาความขัดแย้งลงได้ เมื่อทุกคนมีการศึกษา มีงานทำ และมีรายได้ โดยรัฐบาลต้องส่งเสริมคุณภาพชีวิตในด้าน (1) รัฐบาลต้องส่งเสริมการศึกษาวิชาชีพให้คนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (2) รัฐบาลต้องส่งเสริมอาชีพ รายได้ให้คนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (3) รัฐบาลต้องส่งเสริมผลิตภัณฑ์ ราคาสินค้าของคนไทยมุสลิมให้มีมูลค่าสูงขึ้น (4) รัฐบาลต้องส่งเสริมให้ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นศูนย์กลางผลิตอาหารฮาลาล ใน การส่งออก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการนโยบายเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาล (2548) ที่ได้เสนอให้ใช้ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยการปลูกฝังปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อสังคมและประชาชนในการช่วยแก้ปัญหาหนี้สิน ช่วยแก้ปัญหาที่ดินทำกิน ช่วยเหลือเรื่องที่อยู่อาศัย และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวมีความมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ศรีสภพ จิตรภิมย์ศรี และคณะ (2556) ได้เสนอไว้ว่า การสร้างงานและการประกอบอาชีพให้คนในท้องถิ่น สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจก็คือทุนและการระดมทุนให้กับคนมุสลิมในพื้นที่และชาติที่ยั่งยืนโดยท้องถิ่นและชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ฐานเศรษฐกิจ สังคม และชุมชน และยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุรชาติ บำรุงสุข (2550) ที่ได้เสนอ ให้ใช้ตัวแบบเศรษฐกิจสำหรับชุมชนมุสลิม (Islamic Economic Model) มาเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งแนวทางทั้งหมดนี้หากรัฐบาลสามารถนำไปปฏิบัติได้ก็จะนำสันติสุขมาสู่พื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนส่วนใหญ่ต่างก็มีคิดเห็นว่า รัฐบาลควรส่งเสริมสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนโดยให้ประชาชนได้สิทธิในทุกด้านตามระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ทุกคนในพื้นที่แห่งไม่ถูกลิดรอนจากรัฐบาล ซึ่งทุกคนต้องมีความเสมอภาคในโอกาสการได้รับการบริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันในทุกเรื่องที่เป็นนโยบายสาธารณะของรัฐ และทุกคนควรมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง โดยรัฐบาลต้องส่งเสริม

ประชาธิปไตย ดังนี้ (1) รัฐบาลต้องสร้างความไว้วางใจระหว่างข้าราชการกับประชาชนในท้องถิ่น (2) รัฐบาลต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมจัดทำนโยบายสาธารณะของท้องถิ่น (3) รัฐบาลต้องให้ประชาชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างเสรีภาพ (4) รัฐบาลต้องสนับสนุนให้ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเขตการปกครองพิเศษที่ว่าด้วยการส่งเสริมด้านเอกลักษณ์ โดยการเข้ามาซ่อมแซมโบราณสถาน ให้ความสำคัญสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ให้ความสำคัญด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและความเชื่อ แล้วทุกอย่างเริ่มมีการพัฒนาที่ดีขึ้น แต่ทางกลับกันการแลกเปลี่ยนกับการได้มาซึ่งการพัฒนาก็ต้องมีผลเสียตามมาเช่นกัน โดยการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมจิตวิทยา เศรษฐกิจ และความมั่นคงของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้พบว่า ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อันได้แก่ “เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม” นำมาซึ่งพื้นฐานทางจิตวิทยาที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุเกิดการ “ความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวง ความรู้สึกต่ออำนาจรัฐในทางลบที่สะสมมานาน” นอกจากนี้ยังพบว่า ศาสนาและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลซึ่งกันและกันจนอาจแยกออกจากกันได้ยาก แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งและชัดเจนยิ่งขึ้นจะพบว่า อิทธิพลของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจะเด่นกว่าภูมิหลังทางศาสนา และอิทธิพลของวัฒนธรรมและภาษาจะแสดงให้เห็นทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านความเชื่อทางศาสนาอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นอิทธิพลของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภาษาน่าจะเป็นตัวแปรชี้ขาดที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองและความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเอกสาร แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ โดยมีประเด็นการศึกษา 4 ด้าน

1. การส่งเสริมคุณภาพชีวิต ประชาชนส่วนใหญ่เสนอให้ใช้วิธีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยให้เหตุผลว่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตนั้น จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งลงได้เมื่อทุกคนได้รับการศึกษาที่ดี มีรายได้ มีงานทำ และสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ ซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีความสุขพ่อแม่ลูกก็จะมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และทำให้เด็ก และเยาวชนได้รับการศึกษาที่ดีโดยไม่ไปก่อปัญหาให้กับสังคมไม่มั่วสุมยาเสพติด ทำให้สังคมไม่มีความขัดแย้ง และทำให้ ทุกคนอยู่กันแบบฉันท์พี่น้องมีความสมานฉันท์และช่วยเหลือกันอยู่อย่างสันติสุข

2. การส่งเสริมประชาธิปไตย แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ประชาชนเสนอให้ใช้วิธีการส่งเสริมประชาธิปไตยนั้น ประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนส่วนใหญ่ต่างก็มีคิดเห็นว่า รัฐบาลควรส่งเสริมสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนโดยให้ประชาชนได้สิทธิในทุกด้านตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ทุกคนในพื้นที่แห่งไม่ถูกกีดกันจากรัฐบาล ซึ่งทุกคนต้องมีความเสมอภาคในโอกาสการได้รับการบริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันในทุกเรื่องที่เป็นนโยบายสาธารณะของรัฐ และทุกคนควรมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง มีเสรีภาพในการทำการค้า และมีเสรีภาพในทุกด้านที่ไม่ส่งกระทบ หรือละเมิดต่อผู้อื่น ซึ่งการมีสิทธิและเสรีภาพนี้เป็นการแสดงว่า รัฐบาลมี

ความจริงใจต่อประชาชนในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะส่งผลทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนลดน้อยลง และนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันให้เกิดสันติภาพขึ้นมาได้

3. การส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ประชาชนส่วนใหญ่เสนอให้ใช้วิธีการส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยให้เหตุผลว่า ประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้รับความยุติธรรมจากรัฐบาล เพราะฉะนั้นการส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เท่านั้นที่สามารถสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม และสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองของประเทศได้ ในกรณีที่เกิดคดีความ และความขัดแย้ง ควรนำหลักศาสนาอิสลามเข้ามาใช้ในการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ดาโต๊ะยุติธรรม มาไกล่เกลี่ย เจรจา ต่อรอง มารับรอง และรับประกันผู้ถูกกล่าวหาเพื่อยุติความขัดแย้ง และกรณีที่น่าคดีความขึ้นสู่ศาล ยุติธรรมเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปกครองควรมีหลักฐานข้อมูลความผิดที่ชัดเจน มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ประชาชนรับทราบข้อกล่าวหา และควรจะนำวิธีการพิสูจน์หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์มาใช้แทนระบบการกล่าวหา เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาล

4. การส่งเสริมเอกลักษณ์ แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ประชาชนเสนอให้ใช้วิธีการส่งเสริมเอกลักษณ์นั้น ประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ความสนใจเพราะเห็นว่า สิ่งนี้เป็นอัตลักษณ์ของคนมุสลิมทุกคนในการแสดงให้ชาวโลกรู้ว่าในดินแดนแห่งนี้ได้มีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมมาก่อนที่รัฐบาลไทยเข้ามายึดครอง ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์เหล่านี้ไม่ว่า จะเป็นวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ โดยสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์เหล่านี้สามารถทำให้ประชาชนมีความเป็นน้ำหนึ่ง และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนมุสลิมให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันได้ โดยเฉพาะที่เกิดเหตุสถานการณ์ความขัดแย้งในทุกวันนี้ ที่ต้องทำให้คนมุสลิมต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้อย่างหวาดระแวงกัน และไม่มีความปลอดภัยในชีวิต ดังนั้นความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณี โบราณสถาน และสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ทำให้คนไทยมุสลิมหันมาปรองดอง สร้างความสัมพันธ์ และลดปัญหาความขัดแย้งลงได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1. รัฐบาลควรออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลยุติธรรมทางศาสนาอิสลาม ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. รัฐบาลควรนำหลักนิติวิทยาศาสตร์มาพิสูจน์หลักฐานทางคดีแทนระบบกล่าวหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
3. รัฐบาลควรพิจารณาบรรจุ แต่งตั้ง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นคนไทยมุสลิมมาปฏิบัติงานใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้สัดส่วนไม่น้อยกว่า 50%

4. ควรให้ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาทุกศาสนา ร่วมจัดตั้งองค์การด้านการส่งเสริมความยุติธรรมภาคเอกชนโดยได้รับเงินสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาล

5. รัฐบาลควรจัดตั้งสถาบันศึกษาและวิจัยด้านผลิตอาหารฮาลาล และส่งเสริมปอเนาะเป็นโรงเรียนสอนวิชาหลักศาสนาอิสลามควบคู่กับวิชาสามัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์นโยบายการแก้ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 มาถึงปัจจุบัน

2. ควรศึกษาการใช้พระราชบัญญัติสถานการณ์ฉุกเฉิน และการใช้กฎอัยการศึกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และความเป็นธรรมของประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้

3. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมความยุติธรรม การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการเยียวยาให้กับประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4. ควรศึกษาการเสริมสร้างความมั่นคงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานทางทหาร

5. ควรศึกษาความต้องการในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ และเงินลงทุนของประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2549). *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีในรอบ กึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พลเดช ปิ่นประทีป. (2547). *ศานติธรรมรวมใจดับไฟใต้ด้วยปัญญา*. กรุงเทพฯ: อุกาการพิมพ์.

รัตติยา สาและ. (2550). *ปัตตานี ดารุสลาม (มลายู-อิสลาม ปัตตานี) สู่วิถีความเป็น “จังหวัดปัตตานี” ใน ศรีวิชัยเก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม*. ฉบับพิเศษ (หน้า 236-250). กรุงเทพฯ: มติชน

รุ่ง แก้วแดง. (2548). *สงคราม และสันติสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี. (2556). *ความจริงที่คุณไม่อยากจะฟัง: ความขัดแย้งที่รุนแรงในชายแดนใต้/ปัตตานี กับทศวรรษของความเป็นจริงที่สับสนกดดันและการหาทางออกอันไม่แน่นอน*. ปัตตานี: ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2550). *ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ : อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุริยะ สุนิวา. (2550). *ชาวมลายูมุสลิมกับสิทธิเสรีภาพ: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. ยะลา: มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์ และคณะ. (2549). *แนวทางด้านนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติกับการแก้ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนานโยบายสาธารณะ.

อัศจรรย์พรณ จรัสวัฒน์. (2551). *สภาพข้อเท็จจริงของปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

อาคม ใจแก้ว. (2550). *รูปแบบบริหารใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อุทัย ดุลยเกษม และคณะ. (2550). *นโยบายของรัฐและการนำนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติกับการแก้ปัญหา ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.